

ПРОБЛЕМИ ЗЛОВЖИВАННЯ АКЦІОНЕРАМИ СВОЇМ ПРАВОМ НА ЗАХИСТ

Межі здійснення і захисту корпоративних прав визначаються у відповідності із загальними вимогами цивільного законодавства, але повинні враховувати особливості статусу учасників господарських товариств, обігу акцій в акціонерних товариствах тощо. Необхідність чіткого визначення меж здійснення учасниками господарських товариств, зокрема акціонерами, права на захист, пов'язана з поширенням випадків використання зовні законних, а фактично балансує на межі зловживання правом, методів захисту прав, які суттєво порушують права інших учасників і самого товариства. В акціонерних правовідносинах найчастіше може виникнути ситуація, коли рівні правові можливості економічно чи організаційно нерівноправних суб'єктів можуть бути використані на шкоду слабшому, що на думку О.М. Вінник, досить точно відображає суть зловживання правом [1, С.61].

Визнання зловживання правом цивільним правопорушенням зумовлює необхідність встановлення санкцій за такі дії. Як закріплює ч.6 ст.ЛЗ ЦК України: „...суд може зобов'язати припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом”.

Розглянемо окремі можливі випадки зловживання акціонерами правом на захист. Насамперед, такі зловживання можливі в процесі здійснення самозахисту прав акціонерів, що є особливою формою захисту прав і відіграє важливу роль в акціонерних правовідносинах. Зокрема, акціонери, які володіють „контрольним” пакетом акцій мають можливість „провести” на зборах фактично будь-які рішення, які, в свою чергу, можуть не відповідати інтересам дрібних акціонерів або ж, навпаки, ігнорувати проведення зборів („забезпечивши” відсутність кворуму). В таких випадках законодавство передбачає захист від подібних дій шляхом оскарження їх в суд. В юридичній періодиці розглядався випадок, коли акціонер, внаслідок того, що загальні збори не відбувалися протягом декілька років, оскільки члени правління, які мали близько 40% акцій, не реєструвалися для участі у зборах, звернувся до суду з позовом до членів правління та вимогою зобов'язати їх зареєструватися для участі у найближчих загальних зборах. При цьому суд задовольнив позов і зобов'язав кожного члена правління зареєструватися і взяти участь у найближчих зборах [2, С. 13-14]. Звичайно, можна дискутувати з приводу теоретичної обґрунтованості рішення суду, яким він фактично примусив акціонерів до реалізації своїх прав, використання яких за загальним правилом залежить тільки від них самих, однак з іншої сторони судом було припинено зловживання правом. Механізмом захисту від зловживань в даному випадку є передбачена проектом Закону України „Про акціонерні товариства” можливість пониження кворуму у випадках проведення повторних зборів, у разі відсутності кворуму річних або позачергових загальних зборів. На думку О.Р. Кібенко, взагалі, доцільно закріпити у ЦК право учасника або виконавчого органу господарського товариства звертатись до суду з вимогою визначити особливі умови проведення загальних зборів. При цьому учасник (виконавчий орган) повинен довести суду неможливість скликання зборів відповідно до вимог чинного законодавства [3, С.428].

Найбільш часто зловживання правом на захист відбувається в процесі реалізації судового захисту і може виходити від будь-якого акціонера. Так, дрібні акціонери, поданням позову про визнання недійсними рішень загальних зборів та відповідного клопотання про застосування запобіжних заходів, здатні паралізувати на тривалий час роботу всього товариства. Як приклад можна навести справу №14/59 господарського суду м. Києва за позовом ЗАТ „Українська промислова страхова компанія” до ВАТ „Акціонерний банк „Столичний” про визнання недійсним рішення загальних зборів від 21 грудня 2001 року. Одночасно з цією справою Дніпровським районним судом м. Києва було порушено провадження у справі за позовом В., який володіє однією акцією ВАТ (що становить 0,00002% голосів), до ВАТ „Акціонерний банк „Столичний”. В. висунув позов про визнання загальних зборів від 21 грудня 2001 року такими, що відбулися, а їх рішень — правомірними та спонукання відповідача виконати рішення загальних зборів. Рішенням Дніпровського районного суду м. Києва від 28 грудня 2001 року позов задоволено. Це рішення покладено в основу рішення господарського суду м> Києва. Таким чином, наслідком порушення права акціонера, який володіє однією акцією, стало визнання недійсним рішення загальних зборів акціонерів комерційного банку. Щодо вимог про визнання недійсними рішень загальних зборів в чинному законодавстві доцільно закріпити спеціальний скорочений строк позовної давності — один рік. Така норма робить більш захищеними права добросовісних набувачів акцій, оскільки протягом загального строку позовної давності акції можуть бути відчужені неодноразово, при цьому набувачі акцій при їх набутті не можуть перевірити законність попередніх прийнятих зборами рішень. Зараз судова практика виробила положення (законодавчо закріплене в проекті Закону „Про акціонерні товариства”), за яким суд має право з урахуванням всіх обставин справи залишити в силі оскаржуване рішення, якщо допущені порушення не завдали збитків акціонеру, який оскаржує рішення. Постає можливим в таких ситуаціях

висунення зустрічного позову про відшкодування збитків, завданих товариству, що змусить акціонерів діяти більш добросовісніше і відповідальніше.

Різновидом зловживання права на захист є подання фіктивних позовів. Характерна риса фіктивного позову — процесуальний зговір позивача і відповідача. До таких позовів, наприклад, належать позови про зобов'язання органів управління, що фактично вибрані з порушенням законодавства, не ухилитись від виконання своїх повноважень, про заборону іншим особам перешкоджати вказаним органам управляти справами товариства. Іноді органи акціонерного товариства, вступаючи в зговір з окремим акціонером, ініціюють позови між собою фактично з метою зобов'язати до певних дій інших суб'єктів (реєстраторів, державних органів), залучених до справи в якості третьої сторони. По суті в цих випадках позови заявляються через відсутність самого факту порушення права.

Найбільш крайньою формою зловживання правом є шикана, тобто здійснення Дій, що вчинюються з наміром завдати шкоди іншій особі, наприклад позбутись акціонера, заявивши фіктивний позов про незаконність придбання ним акцій.

Звичайно, описати всі випадки зловживання правом практично не можливо. Однак доцільно було б передбачити в Законі „Про акціонерні товариства" норму, яка закріплювала б обов'язок акціонерів добросовісно користуватись своїми правами, утримуватись від здійснення дій (в тому числі в процесі реалізації права на захист), які можуть спричинити шкоду іншим акціонерам чи акціонерному товариству в цілому, та встановлювала заборону на здійснення акціонером прав з наміром завдати таку шкоду, перешкодити законній реалізації прав інших акціонерів.

В подібних ситуаціях саме суди повинні проявити принциповість і об'єктивність. В більшості випадків питання про кваліфікацію конкретної дії як зловживання правом необхідно вирішувати на основі детального аналізу об'єктивних і суб'єктивних факторів, що мали місце при здійсненні права. За здійснення таких дій суди повинні застосовувати відповідні санкції, що можуть відобразитись у вигляді відмови в конкретному способі захисту, позбавленні наданого права, позбавленні права на результат, досягнутий шляхом зловживання, покладення обов'язку відшкодувати заподіяні збитки тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вінник О.М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення. - К.: Атіка, 2003.
2. Здоронок Г. Судебная „защита" прав акционеров // Юридическая практика. - 2003. - №25.
3. Кібенко О.Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Серія „Юридичний радник". - Х.: Страйк, 2005.